

Stjepan SRŠAN, *Tvrtke u istočnoj Slavoniji: memorandumi od sredine 19. do sredine 20. stoljeća*, Državni arhiv u Osijeku, Osijek, 1998., str. 160

Tvrtke u istočnoj Slavoniji jedna je od desetak knjiga više ili manje studiozno obrađene arhivske građe pohranjene u Državnom arhivu u Osijeku. Potpisao ju je, kao uostalom i većinu drugih, ravnatelj spomenute ustanove, dr. Stjepan Sršan. Za razliku od nekih prijašnjih radova, "klasičnih", kako po odabiru teme tako i metodologiji njezine obrade, *Tvrtke u istočnoj Slavoniji* predstavljaju određeni iskorak. Naime, da bi pokazao kako je gospodarstvo ovoga dijela Hrvatske tijekom 19. stoljeća bilo integralni dio srednjoeuropskoga gospodarstva, a da je i kasnije, sve do sredine dvadesetog stoljeća, barem u nekim elementima pokušalo očuvati duh gospodarskih i poslovnih odnosa inauguriranih upravo u tom razdoblju, Sršan nam ne iznosi samo suhparne ekonomske pokazatelje, već svoje teze nastoji potkrijepiti i dojmljivim izgledom dekorativnih zaglavlja na računima tvrtki (memorandumima) registriranih na području istočne Hrvatske.

U knjizi pisanoj dvojezično, na hrvatskom i engleskom jeziku, nevelikoj, ali iznimno kvalitetno grafički oblikovanoj, tekstualni prilozi doimaju se kao njezin sekundarni dio. Pisani su, čini se, s namjerom da čitatelju ponude tek nužne informacije za što bolje razumijevanje gospodarstva u razdoblju nastanka prvih memoranduma, a i kasnije. Akcent je stavljen na područje koje je između 1876. i 1903. godine bilo pod ingerencijom Trgovačko-obrtničke komore za Slavoniju.

Nakon što je iznio opće napomene o važnosti memoranduma kao jednog od potencijalnih parametara gospodarskog razvika, autor je predočio brojčane pokazatelje o gospodarstvu Osijeka, središtu industrijske proizvodnje i obrta u razmatranom razdoblju, a zatim i industrij Slavonije: rudarstvu, drvnoj industriji, metalsko, drveno-metalskoj, preradi kože, tekstilnoj, kemijskoj, papirnoj i grafičkoj industriji, građevinarstvu, prehrambenoj industriji. Uz svaku industrijsku granu dana su opća mjesta o njezinu nastanku i tendencijama razvoja te je učinjena podjela na njezine specifične dijelove. Npr., drva industrija podijeljena je na pilane d.d., privatne pilane, izradu bačava, pokućstva, tambura, drvenih kuća itd.

Sljede popis subjekata i ilustracije njihovih poslovnih pisama.

Kako ćemo ta pisma doživjeti zavisi ponajprije o interesu za ovu problematiku, ali i našoj vizualnoj kulturi. "Osim očiglednog vizualnog apela zaglavljem pisama, sama pisma predstavljaju i letimične poglede u privatne živote, htijenja i poslovanje ljudi te trgovinu u prošlosti. Fascinantno je vidjeti nekadašnje pisanje te formalne oblike i uglađenost pisama koje su bile obilježjem građanskog, humanoga i poslovnog svijeta." (Sršan, str. VIII.). I ne samo to. Neizravno, ona svjedoče i o multietičnosti pa samim time i multikulturalnosti Slavonije, o relativno velikom broju Nijemaca i Židova koji su dali, između ostalog, i značajan doprinos afirmaciji "marketinških" inovacija onoga vremena.

Ne mogu sa sigurnošću tvrditi što je sve motiviralo autora da u dodatku knjige otisne memorandume i današnjih tvrtki, onih koje su materijalno pripomogle tiskanju ove studije. U svakom slučaju, mislim da je napravljen dobar potez. S jedne strane, autor je na primjeren način zahvalio sponzorima na financijskoj potpori, a s druge omogućio čitatelju da usporedi stare i suvremene memorandume. Samo na osnovi te komparacije moguće je napisati novu studiju, ovaj put primarno sociološku, studiju u kojoj o profilu današnjih poduzetnika, barem na osnovi izgleda memoranduma, teško da bi se moglo napisati puno toga pozitivnoga.

Tvrtke u istočnoj Hrvatskoj zasigurno nije najznačajnija Sršanova knjiga koju je do sada potpisao. Faktografski impregnirana vjerojatno će naići na dobru recepciju onih koji se sustavno ne bave gospodarskom poviješću, posebice ne poviješću istočne Hrvatske. Oni pak koji se tom problematikom bave neće u ovoj knjizi pronaći neke nove, relevantne

podatke. No, unatoč tomu, nema sumnje da ova knjiga zaslužuje pozornost stručne javnosti, i to dokazuju najmanje dva razloga. Ona je, po mom sudu, dobar primjer interdisciplinarnog pristupa istraživanju prošle stvarnosti, napose prožimanja između arhivistike i povijesne znanosti - ali i odabira predmeta istraživanja. Da je kojim slučajem autor smatrao potrebnim minucioznije prokomentirati grafička rješenja starih memoranduma i ta rješenja usporediti s najnovijim grafičkim tendencijama u oblikovanju dekorativnih zaglavlja, ova bi studija zasigurno bila još respektabilnija i poticajnija.

Borislav Bijelić

Zlatko VIRC, *Hrvatski sokol u sjeveroistočnoj Hrvatskoj*, Slavonska naklada "Privlačica", Vinkovci 1998., 203 str.

Monografija *Hrvatski sokol u sjeveroistočnoj Hrvatskoj* magistra Zlatka Virc, voditelja spremišta Državnog arhiva u Vinkovcima, obrađuje povijest sokolskih društava na području sjeveroistočne Hrvatske u razdoblju od osnivanja prvih sokolskih društava 1862. do ukidanja 1929. godine.

Knjiga je podijeljena na sedam poglavlja i uz tekst je opremljena bogatim slikovnim materijalom. U uvodnom dijelu autor donosi povijest nastanka sokolskog pokreta u Pragu 1862., njegovo širenje na slavenske zemlje, osnivanje Hrvatskog sokola u Zagrebu 1874., a zatim i u ostalim dijelovima Hrvatske. Djelovanje Hrvatskog sokola autor je podijelio u četiri razdoblja prema kronološkom redosljedu. Kao izvorni materijal za monografiju korišteni su izvještaji publicirani u časopisu *Hrvatski sokol*.

U prvom poglavlju, koje govori o razdoblju od osnivanja prvih sokolskih društava do raspada Austro-Ugarske monarhije 1918., autor obrađuje političku situaciju u vrijeme osnivanja sokolskih društava u Hrvatskoj, prati širenje pokreta u pojedinim mjestima sjeveroistočne Hrvatske. Prema izvješćima i pravilima sokolskih društava prikazuje nastanak i djelovanje sokola u Vukovaru, Iloku, Babinoj Gredi, Sotinu, Tompojevcima, Vinkovcima, Osijeku i dr. U drugom poglavlju prati razdoblje ujedinjavanja hrvatskih i srpskih sokolskih društava 1919.g. i njihovo ponovno razdvajanje u Vinkovcima, Iloku, Županji i Vukovaru. Obnova Hrvatskog sokola i rad do velike proslave je sadržaj trećeg poglavlja, u kojem Zlatko Virc govori o društveno-političkom djelovanju i previranjima do 1925.g. U četvrtom poglavlju pod nazivom "Proslava 1000. obljetnice Hrvatskog kraljevstva i III. svesokolski slet" autor donosi podatke o pripremi i organiziranju proslava u Vukovaru, Iloku, Županji, Vinkovcima i Ivankovu, kao i pripreme za sudjelovanje na sletu u povodu obljetnice Hrvatskog kraljevstva. Sljedeće poglavlje govori o razdoblju intenzivnog djelovanja sokolskih društava do ukidanja hrvatske sokolske organizacije krajem 1929. Prema odredbama tadašnjih Pravila društava autor prati djelovanje i organizaciju društava u Vinkovcima, Vukovaru, Iloku, Županji i Mitrovici. Uz to izvještava o osnivanju, pravilima i nastupima konjaničkog sokola, i navodi u cjelini predavanje Marka Lombarovića, pročelnika kulturnog odjela hrvatskog sokola u Vinkovcima, koje je održano u Vinkovcima 1928. godine. Šesti dio govori o ukidanju Hrvatskog sokola na temelju zakona o osnivanju sokola Kraljevine Jugoslavije od 5. prosinca 1929. i prikazuje događaje na području sjeveroistočne Hrvatske nakon donošenja zakona. U posljednjem poglavlju "Obnova Hrvatskog sokola u Vinkovcima" prikazuje sadašnju organizaciju i djelatnost povijesnog i športskog društva Hrvatski sokol u Vinkovcima od 1992. do 1998. Donosi popis članova društva i statut Hrvatskog sokola iz 1998. godine.